

UOT 34: 349.2**İNTİZAM MƏSULİYYƏTİNİN ANLAYIŞI HAQQINDA
MƏSƏLƏYƏ DAİR****A.M.QASIMOV*****Bakı Dövlət Universiteti******kasumov-bsu@rambler.ru***

Məqalədə hüquqi məsuliyyətin müstəqil növlərindən biri olan əmək hüququ üzrə intizam məsuliyyətinin anlayışı haqqında elmi və tədris ədəbiyyatında mövcud olan yanaşmalar tədqiq olunur. Bundan başqa, intizam məsuliyyətinin bir çox müasir tərifləri əmək hüququnun inkişafının sovet dövrünün fundamental tədqiqatlarına söykəndiyindən onların arasında ciddi fərqlər yoxdur. Aparılmış tədqiqatlar nəticəsində əmək hüquq nəzəriyyəsində intizam məsuliyyətinin anlayışının müəyyən edilməsinə yeni yanaşma nümayiş etdirilərək belə bir qənaətə gəlinmişdir ki, intizam məsuliyyəti işçinin əmək vəzifələrini təqsirli və hüquqazidd surətdə icra etməməsinə görə əmək qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş sanksiyaya məruz qalmaq vəzifəsidir.

Açar sözlər: məsuliyyət, intizam məsuliyyəti, hüquqi məsuliyyət, intizam xətası

İntizam məsuliyyəti hüquqi məsuliyyətin müstəqil növlərindən biridir. İntizam məsuliyyəti bir qayda olaraq, öz əsasına-intizam xətasına, özünəməxsus sanksiyalara-intizam tənbehlərinə, intizam xətası subyektinə və məhkəmədən kənar qaydada intizam tənbehlərini tətbiq etmək səlahiyyəti olan intizam hakimiyəti subyektinə malik olması ilə xarakterizə olunur.

İntizam məsuliyyətinin anlayışı, əsasları və intizam tənbeh tədbirlərinin tətbiqi məsələləri müxtəlif dövrlərdə müxtəlif müəlliflər tərəfindən tədqiq olunmasına baxmayaraq bu gün həmin məsələlər öz aktuallığını saxlamaqdadır.

Etiraf etmək lazımdır ki, əmək hüquq elmində bu hüquqi kateqoriyanın izahında yekdil fikir yoxdur ki, bu da onun çoxaspektliliyini və mürəkkəbliyini göstərir.

Dissertasiya tədqiqatlarında hüquqi məsuliyyət sosial məsuliyyətin (16, 165), yaxud ümumi mənəvi-siyasi məsuliyyətin tərkib hissəsi kimi (3, 42), fəlsəfi-sosioloji anlayış kimi (7) nəzərdən keçirilir. Hüquqi məsuliyyət hüquq pozuntusuna görə sanksiya (14), yaxud hüquq pozucusu barəsində məsuliyyət tədbirlərinin tətbiqi (2, 227) kimi, hüququayğun davranışın təmin edilməsinin hüquqi vasitəsi (12) kimi, yaxud hüquq tələblərinin icrasına dövlət məcburetməsi (18) kimi, hüquq tələblərinin pozucusu ilə müəyyən orqanların şəxsində dövlət arasında (20), yaxud hüquq tətbiqi subyektini hüquq pozucusu arasında hüquq

münasibəti (24) kimi, habelə dövlət məcburetməsi əsasında hüquq pozucusunun daşımali olduğu hüquqi vəzifə (6,6; 25,73) kimi müəyyən olunur.

Bir çox müəlliflər nəzərdən keçirilən hüquqi kateqoriyanın xarakteristikası üçün onun müxtəlif elementlərini seçirlər ki, bu da mövcud təriflərin birtərəfli olmasına gətirib çıxarır.

Hüquqi məsuliyyətin məzmununun müəyyən edilməsinə fərqli yanaşmalara baxmayaraq, müəlliflər onun yalnız hüquq normasının pozulması halında yaranması ilə razılaşırlar. Bu, hüquq normasında təsbitini tapmış qadağana riayət olunmaması, öz vəzifələrinin yerinə yetirilməməsi və yaxud lazımınca yerinə yetirilməməsi, yəni hüquq pozuntusunun törədilməsi ola bilər. Buradan belə bir nəticə çıxır ki, hüquqi məsuliyyəti qanunla onun üzərinə düşən vəzifələri yerinə yetirməmiş, yaxud lazımınca yerinə yetirməmiş şəxs üçün yaranan mənfi xarakterli hüquqi nəticələr vasitəsilə nəzərdən keçirmək olar.

Bütövlükdə hüquqi məsuliyyətin dərki və onun izahının birmənalı olmaması problemi əmək hüquq elmində intizam məsuliyyətinin anlayışının diskussion mövzular sırasına aid edilməsini şərtləndirir. İntizam məsuliyyəti ilə bağlı fərqli yanaşmaların mövcudluğu, həmçinin əmək qanunvericiliyində leqal tərifin olmaması və iqtisadiyyatda baş verən köklü dəyişikliklərlə müəyyən olunur.

İqtisadiyyatda inzibati idarəetmə metodlarının mövcudluğu, xüsusi mülkiyyətin mövcud olmadığı dövrdə bütün fəhlə və qulluqçular dövlət müəssisələri, idarələri və təşkilatları ilə əmək münasibətlərində idi. Dövlət işçilərə müəyyən əmək hüquqları verir və onların üzərinə müvafiq vəzifələr, o cümlədən intizam xətasının törədilməsi halında intizam məsuliyyəti vəzifəsini qoyurdu. Həmin dövrün iqtisadi gerçəkliyi intizam məsuliyyətinin təriflərində də öz əksini tapmışdır.

Ukraynalı alim A.T.Barabaş ötən əsrin yetmişinci illərinin sonunda intizam məsuliyyətini «fəhlə və ya qulluqçunun əmək hüquq münasibəti sahəsində mənəvi, maddi və ya təşkilati xarakterli mənfi nəticələrə məruz qalmaq vəzifəsi» kimi müəyyən edirdi (4, 13). Sonralar V.N.Skobelkin intizam məsuliyyətinin aşağıdakı tərifini vermişdi: «İntizam məsuliyyəti fəhlə və qulluqçunun əmək vəzifələrini təqsirli və hüquqazidd surətdə icra etməməsinə görə əmək qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş tənbehi daşımaq vəzifəsidir» (21, 11).

V.N.Skobelkin 1990-cı ildə işiq üzü görmüş «Fəhlə və qulluqçuların intizam və maddi məsuliyyəti» əsərində intizam məsuliyyətinin tətbiq sahəsini genişləndirir. O, göstərirdi ki, fəhlə və qulluqçunun intizam tənbehi daşımaq vəzifəsi «əmək prosesində, müəyyən şərtlərdə isə həm də ondan kənarında davranış qaydalarının təqsirli və hüquqazidd surətdə icra olunmamasına görə» yaranır (21, 25). Elə bu dövrdə rusiyalı alim L.A.Sirovatskaya yazırdı ki, intizam məsuliyyəti «fəhlə və qulluqçunun törətdiyi intizam xətasına görə müəssisənin (idarənin) müdiriyyəti qarşısında cavab vermək və əmək hüququnun intizam sanksiyalarında göstərilmiş təsir tədbirlərinə məruz qalmaq vəzifəsindən ibarətdir» (22, 47). Analoji fikir K.N.Qusov və V.N.Tolkunova tərəfindən də söylənilmişdir (11, 326-327).

Yuxarıda göstərilən təriflər arasındakı fərqlərə baxmayaraq, onlarda başlıca vurğu fəhlə və qulluqçunun müxtəlif xarakterli hər hansı «cəza»ya, «mənfi

nəticə»yə məruz qalmaq və ya «müəssisənin (idarənin) müdiriyyəti qarşısında cavab vermək» vəzifəsinin üzərinə salınır.

Digər müəlliflər intizam məsuliyyətinin anlayışını hüquq pozucusunun barəsində müvafiq tənbeh tədbirinin tətbiq edilməsi vasitəsilə açıqlayırlar. Məsələn, N.V.Plyuxin hesab edir ki, intizam məsuliyyəti «kollektivdə əmək intizamının təmin edilməsi məqsədilə səlahiyyətli vəzifəli şəxs və ya orqan tərəfindən intizam xətası törətmiş fəhlə və yaxud qulluqçunun üzərinə qanunda göstərilmiş intizam tənbehinin qoyulmasından ibarətdir» (19, 4).

N.Y.Əsgərovun fikrincə, əmək hüququ üzrə intizam məsuliyyəti dedikdə, intizam xətası törətməkdə təqsiri olan işçiyə işəgötürən tərəfindən əmək intizamının möhkəmləndirilməsi məqsədilə xüsusi qaydada tətbiq edilən və qanunla nəzərdə tutulan intizam tənbehinə məruz qalmasından ibarət olan məsuliyyət başa düşülür (31,195).

A.İ.İvanov başqa mövqedən çıxış edərək göstərir ki, intizam məsuliyyəti müdiriyyət tərəfindən intizam xətası törətmiş fəhlə və yaxud qulluqçu barəsində əmək qanunvericiliyində müəyyən olunmuş intizam tənbehi tədbirlərinin tətbiqindən ibarətdir (13, 8).

Digər alimlər intizam məsuliyyətinin bir qədər fərqli tərifini təklif edirlər. Məsələn, M.V.Luşnikova və A.M.Luşnikov intizam məsuliyyətinə «işçilərin intizam xətasının törədilməsinə görə əmək qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş qaydada və şərtlərlə şəxsi xarakterli məhrumiyyətlər formasında əlverişsiz hüquqi nəticələrə məruz qalmaq vəzifəsi» kimi tərif verirlər (17, 509-510).

R.T.Əhmədovun fikrincə, intizam məsuliyyətinə verilmiş bu tərif mövcudluq hüququna malikdir, çünki o, əmək sahəsində intizam məsuliyyətinin ümumi mənasını və mahiyyətini dəyişmir. İntizam məsuliyyəti dövlət məcburetmasının formalarından biri-intizam məcburetması olaraq, vəzifəli şəxslər tərəfindən hüquq pozuntusu törətmiş işçilərə qarşı tətbiq olunur və onlar üçün əlverişsiz nəticələr doğurur. O, həmişə təqsirli şəxsin davranışının rəsmən mənfi qiymətləndirilməsi və qınanması ilə bağlı olur (30, 86).

İntizam məsuliyyəti anlayışı haqqında fikir müxtəlifliyinə baxmayaraq və yuxarıda qeyd olunanları ümumiləşdirərək hesab edirik ki, işçinin intizam məsuliyyəti dedikdə, işçinin törətmiş olduğu intizam xətasına görə işəgötürən qarşısında cavab vermək və əmək hüquqi intizam sanksiyalarına məruz qalmaq vəzifəsi başa düşülür (10, 634).

Bazar münasibətlərinə keçid nəticəsində əmək hüquq nəzəriyyəsinə baş vermiş ictimai dəyişiklikləri daha tam surətdə əks etdirən və müasir reallıqlara uyğun yeni anlayışların daxil edilməsi tələbatı yaranmışdır. Təəssüf hissi ilə qeyd etmək istərdik ki, AR ƏM-dən fərqli olaraq Rusiya Federasiyası Əmək Məcəlləsi bu problemi müəyyən dərəcədə həll etmişdir.

Belə ki, əmək münasibətinin tərəfləri «işçi» və «işəgötürən» kimi müəyyən olunmuş, «kollektiv müqavilə», «əmək müqaviləsi» və digər anlayışlar açıqlanmışdır, lakin əvvəlki tək «intizam xətası»nın və «intizam məsuliyyəti»nin anlayışı təsbitini tapmamışdır.

Bir sıra müəlliflər yuxarıda açıqlanmış belə bir ədəbi mövqeyi bölüşür ki, intizam məsuliyyəti fəhlə və qulluqçunun cəzaya məruz qalmaq vəzifəsi kimi nəzərdən keçirilir, bu zaman «fəhlə» və «qulluqçu» terminləri «işçi» termini ilə əvəzlənir. Belə ki, V.N.Tolkunova intizam məsuliyyətinə «işçinin intizam xətasına görə onun üzərinə qoyulmuş intizam tənbehinə məruz qalmaq vəzifəsi» kimi tərif verir (27, 205).

Digər alimlər intizam məsuliyyətini işəgötürənin təqsirli işçi barəsində hərəkətləri kimi açıqlayır. Belə ki, V.A.Vasilyev və V.Q.Malov yazırlar ki, intizam məsuliyyəti üzürlü səbəb olmadan özünün əmək vəzifələrinin icra olunmasına və yaxud lazımınca icra olunmamasına yol vermiş işçi barəsində müəssisənin müdiriyyəti tərəfindən qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş intizam tənbehlərinin tətbiqindən ibarətdir (8,3; 9,3).

Hüquq ədəbiyyatında intizam məsuliyyətinə bəzən elə anlayış verirlər ki, bu da intizam məsuliyyətini hüquqi məsuliyyətin qarışıq növlərindən fərqləndirmək imkanından məhrum edir. Moskvada 1997-ci ildə nəşr edilmiş “Əmək hüququ” dərsliyinin müəllifləri intizam məsuliyyətinə müdiriyyətin intizam tənbehi hakimiyyəti ilə işçilərinin davranışının məzəmmət edilməsi kimi anlayış verirlər (28, 321).

N.Y.Əsgərovun fikrincə, intizam məsuliyyətinə verilən belə tərfi uğurlu hesab etmək olmaz, çünki intizam təsirinin bütün növləri və hər hansı intizam hakimiyyəti tədbirlərinin heç də hamısı işçilərin intizam məsuliyyəti üçün xarakterik deyildir (31, 189).

İntizam məsuliyyətinin yuxarıda göstərilən təriflərini təhlil edərək bir neçə nəticəyə gəlmək olar.

Birincisi, müəlliflər bu məsuliyyət növünü əmək intizamının pozucusu barəsində əmək qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş tənbeh tədbirlərinin tətbiqi ilə bağlayırlar.

İkincisi, bəzi müəlliflərin fikrincə, bu zaman başlıca məqam işçinin müvafiq tənbeh tədbirinə məruz qalmaq vəzifəsidir, digər müəlliflərə görə, işəgötürən (müəssisənin müdiriyyəti, səlahiyyətli vəzifəli şəxs) tərəfindən işçi barəsində məhəyyəti təqsirli şəxsin cəzalandırılmasından ibarət olan müvafiq hərəkətlərin həyata keçirilməsindən ibarətdir. Təhlildən göründüyü kimi, bu iki yanaşma hələ sovet dövründə yaranmışdır və bu gün də mövcudluğunu davam etdirərək əmək hüquq elmində varisliyi təsdiqləyir.

Bu zaman hər iki halda intizam məsuliyyətinin anlayışı açıqlanarkən birtərəflilik müşahidə olunur. Bu gün belə bir mövqe müdafiə olunur ki, qanunvericilik sahəsi kimi əmək hüququnda əmək-hüquqi məsuliyyət mövcuddur, intizam məsuliyyəti isə onun növlərindən biri kimi çıxış edir (15, 11). Məsələn, Q.İ.Uqrumova intizam məsuliyyətinə aşağıdakı kimi tərif verir: «İntizam məsuliyyəti əmək-hüquqi məsuliyyətin növlərindən biri və intizam hakimiyyətinə malik işəgötürən tərəfindən intizam xətası törətmiş işçi barəsində intizam sanksiyalarının tətbiqində ifadəsini tapan hüquqi təsir formalarından biridir» (29, 51). P.S.Butovun belə bir fikri ilə razılaşmaq lazımdır ki, «əmək-hüquqi məsuliyyət» kateqoriyası artıq, süni

nəzəri konstruksiya olub, qüvvədə olan əmək qanunvericiliyinin müddəalarında öz təsdiqini tapmır; hüquqi məsuliyyətin növlərinin ümumi hüquq nəzəriyyəsində istifadə edilən ənənəvi bölgüsünə uyğun gəlmir; özünəməxsus əsaslara, şərtlərə, tətbiq qaydasına və nəticələrinə malik deyildir; əmək sahəsində hüquqi məsuliyyətlə bağlı bir çox problemlərin həllini çətinləşdirir (7, 44). Elmi ədəbiyyatda digər fikirlər də mövcuddur.

Hüquq ədəbiyyatında intizam məsuliyyəti və maddi məsuliyyət çox vaxt «əmək-hüquqi məsuliyyət» adlandırılır. M.V.Luşnikova və A.M.Luşnikov əmək-hüquqi məsuliyyətin əmək hüququnda məsuliyyətin bütün növlərini birləşdirən ümumi kateqoriya kimi tanınması mövqeyindən çıxış edirlər. Onların fikrincə, əmək-hüquqi məsuliyyətə işçilərin və işəgötürənlərin, onların nümayəndələrinin əmək qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş qaydada və şərtlərlə şəxsi, təşkilati və əmlak xarakterli əlverişsiz hüquqi nəticələrə məruz qalmaq vəzifəsi kimi tərif vermək olar (17, 457).

Digər müəlliflərdən fərqli olaraq Y.A.Jukova intizam məsuliyyətini əmək münasibətlərinin hüquqi tənzimlənməsinin elementlərindən biri kimi açıqlayır (12, 25). Onun fikrincə, işəgötürən üçün intizam məsuliyyəti işçinin pozitiv davranışına təsir üsuludur, işçi üçün isə sanksiyanın tətbiqi ilə bağlı mənfi nəticələrə məruz qalmasıdır (12,25). Nəticədə intizam məsuliyyəti əmək vəzifələrinin icrasının təmin edilməsi vasitələrindən biri, işəgötürənin vicdanlı əmək hüququnun müdafiəsi üsulu kimi çıxış edir. Fikrimizcə, müəllifin bu fikri ilə razılaşmamaq çətin-dir. Həqiqətən, intizam məsuliyyəti əmək müqaviləsi tərəflərinin əmək vəzifələrini lazımı surətdə icra etməsinin təmin edilməsində böyük rol oynayır. Bununla yanaşı, intizam məsuliyyətinin belə izahı tədqiqatçılar qarşısında «hüquqi vasitə» anlayışının müəyyən edilməsi və əmək hüquq münasibəti iştirakçılarının davranışına digər hüquqi təsir vasitələrinin məcmusundan intizam məsuliyyətinin fərqləndirilməsinin meyarlarının axtarılması vəzifələrini qoyur.

O.Q.Smironova işçinin intizam məsuliyyətinə «işəgötürənin əmək intizamı pozucusunun hüquqi vəziyyətini pisləndirməklə ona təsir göstərmək hüququ və işçinin həmin təsirə məruz qalmaq vəzifəsi ilə xarakterizə olunan hüquq münasibəti» kimi tərif verir (24). Bu tərifdə işçinin vəzifəsi və işəgötürənin hüququ birbirinə qarşı qoyulmur, çünki onlar eyni əmək hüquq münasibətinin müxtəlif tərəfləridir. Bu hüquq münasibətlərində işəgötürən işçinin üzərinə intizam tənbehini qoyarkən, qanunla müəyyən olunmuş tələblərə riayət etməyə (məsələn, işçidən yazılı izahat tələb etməyə və s.) borcludur. Öz növbəsində, işçi müvafiq intizam tənbehinə məruz qalmaq vəzifəsindən başqa, işəgötürənin qərarından qanunla müəyyən olunmuş qaydada şikayət vermək hüququna malikdir.

Bununla yanaşı, məsuliyyətin hüquq münasibəti vasitəsilə müəyyən olunması o qədər də düzgün deyildir. Çünki intizam məsuliyyəti və hüquq münasibəti eyni anlayışlar deyildir, onların hər biri özünəməxsus məzmunu və hüquqi təbiətə malikdir. Hüquq münasibəti intizam xətasının törədilməsi faktından yaranır, hüquqi məsuliyyət isə müvafiq əsaslar və şərtlər mövcud olduqda həmin hüquq münasibətinin nəticəsi kimi çıxış edir. Hüquq pozuntusu müvafiq hüquq münasibətinin nəticəsi kimi çıxış edir.

sibətinin yaranmasına əsas təşkil edən hüquqi faktlardan biridir.

Qüvvədə olan qanunvericiliyi və onun tətbiqi təcrübəsini təhlil edən V.M.Lebedev belə bir nəticəyə gəlir ki, əmək hüququna görə məsuliyyət məcbur-etmənin bir növüdür və həmişə şəxsiyyətin hüquqi vəziyyəti, yəni hüquq münasibəti səviyyəsində onun hüquq və vəzifələrinin məcmusu vasitəsilə izah oluna bilər. Məruz qalmanın növü və tədbiri (subyektiv cəhət) subyektin hüquqi vəziyyətinin məcburi surətdə dəyişdirilməsinin növünü və tədbirini, yəni onun üzərinə müəyyən vəzifələrin qoyulmasını, yaxud onun müəyyən hüquqlardan məhrum edilməsini (obyektiv cəhət) ifadə edir (16, 170).

Vurğulamaq vacibdir ki, əmək hüquq münasibətinin xüsusiyyətlərindən biri özünün pozitiv hərəkətlərinə olan subyektiv hüququn sanksiyaların müstəqil tətbiqi hüququnu ehtiva etməsindən ibarətdir.

Hüququn digər sahələrində vəzifə daşıyan şəxsin lazımi surətdə davranmaması halında hüquqa malik subyekt özünün hüquq və mənafeələrinin müdafiəsi üçün dövlətə müraciət etmək məcburiyyətindədir. Əmək hüququnda hüquq münasibətlərinin subyektləri bir-birinə müstəqil surətdə, o cümlədən sanksiyaların tətbiqi yolu ilə təsir göstərə bilərlər (bu isə öz mənafeələrinin müdafiəsi üçün dövlət orqanlarına müraciət imkanını istisna etmir). Sanksiyaların tətbiqi hüququnun realizəsi «hüquq münasibəti üzrə tərəfdaşa münafişəli vəziyyəti tənzimləməyə, onu lazımi davranışa sövq etməyə, arzuolunmaz və ya yolverilməz hərəkətlərin törədilməsinə görə cəzalandırmağa qabil olan təsir göstərmək məqsədi güdür. Hesab edirik ki, hansı hüquq münasibətlərinin iştirakçısı olmalarından asılı olaraq, əmək hüququnun praktik olaraq, bütün subyektləri belə hüquqa malikdir» (5, 134).

İntizam məsuliyyətinin anlayışının müəyyən edilməsinə dair mövcud yanaşmaların təhlili aşağıdakı nəticələrə gəlməyə imkan verir:

1. İntizam məsuliyyətinin bir çox müasir tərifləri əmək hüququnun inkişafının sovet dövrünün fundamental tədqiqatlarına söykəndiyindən onların arasında ciddi fərqlər yoxdur.

2. Əmək hüququ nəzəriyyəsində intizam məsuliyyətinin anlayışının müəyyən edilməsinə aşağıdakı yanaşmalar fərqləndirilir:

Birincisi, intizam məsuliyyəti işçinin əmək vəzifələrini təqsirli və hüquqazidd surətdə icra etməməsinə görə əmək qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş sanksiyaya məruz qalmaq vəzifəsi kimi nəzərdən keçirilir (A.M.Qasımov, N.Y.Əsgərov, V.N.Skobelkin, A.T.Barabaş, L.A.Sırovatskaya, V.N.Tolkunova, O.İ.Karpenko).

İkincisi, işəgötürən tərəfindən hüquq pozucusu barəsində müvafiq sanksiyanın tətbiqi kimi nəzərdən keçirilir (N.V.Plyuxin, V.A.Vasilyev, V.Q.Malov, A.İ.İvanov).

Üçüncüsü, o, «işəgötürənin əmək intizamı pozucusunun hüquqi vəziyyətini pisləşdirməklə ona təsir göstərmək hüququ və işçinin həmin təsirə məruz qalmaq vəzifəsilə xarakterizə olunan hüquq münasibəti, habelə işəgötürənin hüquq pozucusu barəsində müvafiq tənbehi tətbiq etməsi kimi həmin hüquq münasibətinin realizəsi prosesini təşkil edən işçinin və işəgötürənin davranışı» kimi nəzərdən

keçirilir (24, 91).

Dördüncüsü, o, əmək hüququ subyektinin məsuliyyətinin bir növü kimi nəzərdən keçirilir. Belə məsuliyyət dedikdə, cavabdeh şəxsin hüquqi vəziyyətinin dəyişdirilməsinin (pisləşdirilməsinin), onun hüquqlardan məhrum edilməyə, yaxud üzərinə əlavə hüquqi vəzifələrin qoyulmasına məcburi surətdə məruz qalması-nın növünü və tədbirini müəyyən edən növü və tədbiri başa düşülür (V.M.Lebdev).

Beşincisi, o, əmək-hüquqi məsuliyyətin növlərindən biri kimi nəzərdən keçirilir (M.V.Luşnikova, A.M.Luşnikov, Y.A.Kuznetsov, Q.İ.Uqrumova).

Altıncısı, o, əmək vəzifələrinin icrasının təmin edilməsinin hüquqi vasitəsi, işəgötürənin vicdanlı əmək hüququnun müdafiəsi üsulu kimi nəzərdən keçirilir (Y.A.Jukova).

3. İntizam məsuliyyəti hüquq pozuntusu törətmiş təqsirli şəxsin davranışının mənfi qiymətləndirilməsi ilə bağlı olduğundan, ona hüquqi məsuliyyətin ümumi cəhətləri xasdır. Onun yaranması üçün hüquqi əsaslar, yəni bir tərəfdən intizam məsuliyyətinin subyektlərinə qarşı irəli sürülən tələbləri, digər tərəfdən isə onların pozulmasına görə intizam məsuliyyəti tədbirlərini təsbit edən normativ hüquqi aktların məcmusu zəruridir. Bundan başqa, intizam xətalarını ifadə edən faktiki əsaslar zəruridir. Buna görə də bizim fikrimizcə, intizam məsuliyyəti özünün əmək müqaviləsi ilə müəyyən olunmuş əmək vəzifələrini yerinə yetirməmiş, yaxud lazımınca yerinə yetirməmiş (yəni intizam xətası törətmiş) işçinin daşdığı hüquqi məsuliyyət növüdür və işçinin işəgötürən tərəfindən əmək intizamının təmin edilməsi məqsədilə əmək qanunvericiliyi ilə müəyyən olunmuş hədlərdə və qaydada tətbiq etdiyi intizam tənbehinə məruz qalmaq vəzifəsindən ibarətdir.

İşəgötürənin intizam xətası törətmiş işçinin üzərinə intizam tənbehinin qoyulması haqqında müvafiq qərar qəbul etməsinə qədər həmin vəzifə statik formada mövcud olur, sonra isə dinamik forma kəsb edir və işçinin hüquqlardan məhrum edilməyə, yaxud onun üzərinə əlavə hüquqi vəzifələrin qoyulmasına məcburi surətdə məruz qalmasında öz ifadəsini tapır.

ƏDƏBİYYAT

1. Абрамова О.В. Санкции в советском трудовом праве. Автореф.дис. ...канд.юр.наук. М., 1977, 27 с.
2. Алексеев С.С. Общая теория права. В 2 т., т.1. М., 1981, 360 с.
3. Алексеев С.С. Проблемы теории права. В 2-х т., т.2. Свердловск, 1972, 396 с.
4. Барабаш А.Т. Ответственность за нарушение трудовой дисциплины. Киев, 1977, 44 с.
5. Бодункова С.А. Санкции норм трудового права. Дис. ...канд.юр.наук. Омск, 2002, 181 с.
6. Братусь С.Н. Спорные вопросы теории юридической ответственности // Советское государство и право, 1973, №4, с.31-37
7. Бутов П.С. Совершенствование материальных и процедурно-процессуальных норм о применении дисциплинарной ответственности работников по трудовому праву Российской Федерации. Дис. ... канд.юр.наук. Челябинск, 2005, 271 с.
8. Васильев В.А. Право и дисциплина труда. Челябинск, 1987, 45 с.
9. Малов В.Г. Дисциплинарная ответственность работников. М., 1993, 161 с.
10. Qasimov A.M. Əmək hüququ: Dərslik. Bakı: Letterpress nəşriyyat evi, 2016, 840 s.

11. Гусов К.Н., Толкунова В.Н. Трудовое право России: Учебник. М.: Проспект, 2006, 496 с.
12. Жукова Ю.А. Дисциплинарная ответственность работников как средство обеспечения исполнения трудовых обязанностей. Автореф. дис. ...канд.юр.наук. Саратов, 2005, 25 с.
13. Иванов А.И. Дисциплина труда и ответственность по трудовому праву: Монография. Мурманск, 1988, 120 с.
14. Иоффе О.С. Ответственность по советскому гражданскому праву. Автореф.дис. ...канд.юр.наук. Л., 1954, 28 с.
15. Кузнецов Ю.А. Трудовая ответственность: понятие, виды. Автореф. дис. ...канд.юр.наук. Пермь, 2005, 27 с.
16. Лебедев В.М. Трудовое право: проблемы общей части. Томск, 1998, 184 с.
17. Лушникова М.В., Лушников А.М. Курс трудового права. В 2-х т. Т.2. Трудовые права в системе прав человека. Индивидуальное трудовое право: Учебник. М.: Проспект, 2004
18. Общая теория права/Под ред. С.Н.Брагуся и И.С.Самощенко. М., 1996, 675 с.
19. Плюхин Н.В. Дисциплинарная ответственность рабочих и служащих. М., 1978, 72 с.
20. Самощенко И.С. Правомерное поведение, правонарушение и юридическая ответственность/Теория государства и права. М., 1972, 610 с.
21. Скобелкин В.Н. Дисциплинарная и материальная ответственность рабочих и служащих. Воронеж, 1990, 112 с.
22. Сыроватская Л.А. Ответственность за нарушение трудового законодательства: Монография. М.: Юрид.лит., 1990, 176 с.
23. Сыроватская Л.А. Трудовое право: Учебник. М.: Юрид.лит., 1998
24. Смирнова О.Г. Ответственность работника по трудовому праву: современное состояние и перспективы развития. Дис. ...канд.юр.наук. М., 2002, 208 с.
25. Строгович М.С. Сущность юридической ответственности // Советское государство и право, 1979, №5, с.72-78
26. Тархов В.А. Ответственность по советскому праву: Монография. Саратов, 1973, 456 с.
27. Толкунова В.Н. Трудовое право: Курс лекций. М.: Проспект, 2002, 320 с.
28. Трудовое право: Учебник/Под ред. О.В.Смирнова. М.: Проспект, 1997, 448 с.
29. Угрюмова Г.И. Правовое регулирование увольнения за нарушения трудовой дисциплины. Дис. ...канд.юр.наук. М., 2003, 187 с.
30. Əhmədov R.T. Əmək-hüquqi məsuliyyət hüquqi məsuliyyətin bir növü kimi: anlayışı, mahiyyəti və növləri//Qanun, Bakı, 2007, № 9, s.81-88
31. Əsgərov N.Y. Əmək hüququ üzrə intizam məsuliyyətinin anlayışı/Azərbaycan Respublikasında dövlət və hüquq quruculuğunun aktual problemləri. Elmi məqalələr məcmuəsi. 10-cu buraxılış. Bakı, 2004, s.187-195.

О ПОНЯТИИ ДИСЦИПЛИНАРНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

А.М.ГАСЫМОВ

РЕЗЮМЕ

В статье исследуются научные подходы к вопросу о понятии дисциплинарной ответственности по трудовому праву как самостоятельном виде юридической ответственности. Отмечается многообразие мнений, которые, на взгляд автора, преимущественно опирается на фундаментальные исследования советского периода, а также отсутствие существенных отличий между ними.

В результате проведенного исследования был разработан новый подход к определению дисциплинарной ответственности в теории трудового права, согласно которому дисциплинарная ответственность - это обязанность работника претерпеть санкцию, пред-

усмотренную трудовым законодательством за виновное и противоправное неисполнение трудовых обязанностей.

Ключевые слова: ответственность, юридическая ответственность, дисциплинарная ответственность, дисциплинарной проступок, неисполнение трудовых обязанностей.

ON THE CONCEPT OF DISCIPLINARY RESPONSIBILITY

A.M.GASYMOV

SUMMARY

The article investigates scientific approaches to the issue of the concept of disciplinary liability under labor law as an independent form of legal liability. There is a variety of opinions, which, in the author's opinion, is mainly based on the fundamental research of the Soviet period, as well as the lack of significant differences between them.

As a result of the study, a new approach to the definition of disciplinary liability in the theory of labor law was developed, according to which disciplinary liability is the obligation of an employee to undergo a sanction prescribed by labor law for guilty and unlawful non-performance of labor duties.

Keywords: responsibility, disciplinary responsibility, legal responsibility, disciplinary offence